

РЕПЕРТУАР ПЕКІНСЬКОГО ФІЛАРМОНІЧНОГО ХОРУ 80–90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ЖАНРОВА ТА СТИЛЬОВА ПАНОРАМА

Тан Фань,

аспірантка кафедри історії української та зарубіжної музики
Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
ORCID ID: 0000-0002-2918-7345

Мета дослідження полягає у вивченні та систематизації в жанрово-стильовому аспекті репертуару Пекінського філармонічного хору 80–90-х років ХХ століття. Методологія дослідження базується на поєднанні музикознавчого та системного методів, за допомогою яких здійснюється окреслення репертуарного спектра хорового колективу. Пекінський філармонічний хор є еталоном співацьких традицій академічної манери. Репертуарна спрямованість названого хору вирізняється різноманітною жанрово-стильовою палітрою, яка представлена шістьма напрямками (хорові п'єси а cappella китайської та європейської музики; обробки народних пісень для хору а cappella та із супроводом; концертно-духовні твори із супроводом та для хору а cappella; світські хорові твори із супроводом; аранжування вокальних творів; аранжування інструментальних творів). Найбільш затребуваними у слухачькій аудиторії є твори таких композиторів, як: О. Лассо, Й.С. Бах, В.А. Моцарт, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Р. Штраус, А. Дворжак, А. Копленд, Е.Л. Веббер, Ці Дан Юнань, Ян Хуннянь, Ін Джун, Мен Хаорань, Сюй Цзяньцян, Чжан Іда, Моу Хонген, Лю Сяогенг, Ван Юньцай та інші. Наукова новизна полягає в здійсненні першого аналізу репертуару Пекінського філармонічного хору; у визначенні жанрово-стильових пріоритетів репертуарної політики названого хорового колективу; систематизації репертуарних творів за жанрами та стилями. Вивчення репертуару Пекінського філармонічного хору дало можливість констатувати, що твори вирізняються високим ідейно-художнім рівнем; характеризуються широким тематичним діапазоном; жанровою та стильовою різноманітністю. Визначено, що репертуар Пекінського філармонічного хору є показовим щодо тенденції всебічного синтезу (історичних пластів, жанрових і культурних парадигм) у хоровому мистецтві останньої чверті ХХ століття. Аналіз хорового репертуару даного колективу репрезентує феномен мистецького діалогу в культурному середовищі сучасності.

Ключові слова: дитячий хор, жанрово-стильовий аспект репертуару, Пекінський філармонічний хор, Ян Хуннянь.

Tang Fan. Beijing Philharmonic Chorus repertoire 1980–1990's: Panorama of genres and styles

The purpose of this study is to study and systematize the genres and styles of the repertoire of the Beijing Philharmonic Choir in the 1980–1990's. The research method is based on the combination of musicological and systematic methods, as well as the analysis of the repertoire of the choir. The research results show that the Beijing Philharmonic Choir is a standard in the academic singing tradition. The repertoire direction of the choir is characterized by diverse genres and styles, and is mainly divided into six directions: a cappella works of Chinese and European music; Chinese folk songs for a cappella and accompaniment; concert and spiritual works for a cappella choir; secular choral works with accompaniment; choral arrangements of vocal works; choral arrangements of instrumental works. The most popular works by the audience are those of the following composers: O. Lasso, J.S. Bach, W.A. Mozart, F. Schubert, R. Schumann, R. Strauss, A. Dvorak, A. Copland, E.L. Weber, Qi Dan, Yang Hongnian, Meng Haoran, Xu Jianqiang, Zhang Yida, Mou Honggeng, Liu Xiaogeng, Wang Yuncai, etc. The scientific novelty lies in the first analysis of the singing repertoire of the Beijing Philharmonic Chorus, the determination of the genre and style priorities of the designated choir repertoire, and the systematization of the repertoire works by genre and style. By studying the singing repertoire of the Beijing Philharmonic Chorus, it can be seen that the choral works sung by the choir have a high ideological and artistic level, a wide range of themes, and a variety of genres and styles. The repertoire of the Beijing Philharmonic Chorus represents the trend of choral art synthesis (historical class, genre and cultural paradigm) in the last 25 years of the 20th century. The analysis of this collective choral repertoire represents the phenomenon of artistic dialogue in the cultural environment of the current era.

Key words: Children's choir, repertoire genre, Beijing Philharmonic Choir, Yang Hongnian.

Вступ. Репертуар є вагомою складовою частиною успішної творчості дитячого хорового колективу, адже сукупність творів, що виконуються хором, становить основу всієї його діяльності, сприяє розвитку художньої активності учасників колективу, перебуває у безпосередньому зв'язку з різними формами й етапами роботи хору (репетиція, концерт).

Принцип художньої доцільності, художньої цінності твору особливо важливий саме в дитячому хорі, де подолання технічних труднощів не повинно заважати юним співакам відчувати себе творцями чудового світу музики. Н. Белік-Золотарьова відзначає: «Специфіка дитячого хорового виконавства зумовлена передусім співацькими можливостями дітей і підлітків. Вихо-

дючи із цього, обирається репертуар дитячого хорового колективу. Основними критеріями обрання того чи іншого твору має бути його художня цінність, його відповідність принципам системності та послідовності навчання, сприяння розвитку як вокальних навичок, так і асоціативного мислення дітей, їх зацікавленості у творчості» [2, с. 197].

Керівнику дитячого хору під час складання репертуару необхідно враховувати виконавську складність творів. С. Савенко зауважує: «Виконання надскладних творів, прагнення до популярного репертуару – «хорових хітів» – за відсутності необхідних умінь призводить до недосконалого виступу, закріплення інтонаційних, ритмічних та інших помилок, вихо-

вує поблажливе ставлення до неякісного виконання» [8, с. 132].

Водночас у репертуарі мають бути твори, у яких труднощі можна подолати у процесі роботи. Розучування та подальше виконання таких творів сприяють розкриттю потенціалу учасників хору та стимулюванню успішного розвитку виконавського рівня колективу. Висловлену думку доречно доповнюють слова С. Савенка: «<...> такі твори стимулюють діяльність хору, змушують гранично розкривати можливості учасників, у кінцевому підсумку, колектив, який розучив складний твір, у своєму розвитку робить «крок уперед». Інакше кажучи, це принцип побудови навчання на високому рівні складності» [8, с. 132–134].

Саме через осмислення музичних образів у дітей виховується світогляд, розширюється їхній життєвий і виконавський досвід, тому головним критерієм для формування репертуару залишається висока художня цінність творів – глибина їхнього змісту та досконалість музичної форми.

Не менш важливо, щоб у репертуарі хорового колективу була представлена хорова музика «авторів своєї країни», авторські обробки і перекладення. Отже, репертуар хорового колективу складається з урахуванням усього вищезазначеного. Серед стабільних показників репертуару такі: включення до репертуару хору опусів композиторів різних епох, творів сучасних композиторів, хорових композицій авторів своєї країни, регіону, обробки народних пісень, духовних піснеспівів.

Отже, основні принципи підбору репертуару в дитячому хоровому колективі ґрунтуються на декількох складниках, як-от: ідейна спрямованість, доступність репертуару (образна та технічна), художня цінність.

Матеріали та методи. Одним з еталонних дитячих хорових колективів музичного мистецтва Китаю останньої чверті ХХ ст. є Пекінський філармонічний хор. За роки існування Пекінський філармонічний хор виконав понад 1 000 китайських і зарубіжних творів. Серед них такі: «Луна» О. Лассо; «Ave Maria» Й.С. Баха, Ш. Гуно; «Alleluia» В.А. Моцарта; «Ave Maria», «Auf dem Wasser zu singen», «Heidenröslein» Ф. Шуберта; «Heidenröslein» Р. Шумана; «An der schönen, blauen Donau» Р. Штрауса; «Als die alte Mutter» А. Дворжака; обробки англійських колядок «Jingle Bells Through the Ages», «We Wish You a Merry Christmas»; обробки неаполітанських народних пісень «Funicula», «Tiritomba», «Marechiaro»; обробка американської народної пісні «Shenandoah»; спірічуелси «The Battle of Jericho», «Deep river»; Е.Л. Веббер, «Pie Jesu» з реквієму; Ц. Франк, «Panis angelicus»; К. Дебюссі, «Clair de Lune»; А. Копленд, «I Bought Me a Cat»; С. Барбер, «Adagio»; Дж. Гершвін, «Sing of Spring»; А. Естевес, «Mata del Anima Solá»; Е. Агільяр, «Psalm 150»; З. Кодай, «Hegyi éjszakák, Táncnóta», «Harangszó»; А. Хачатурян, «Танец с саблями»; Мен Хаорань, Сюй Цзяньцян, «Весняний світанок»; Ян Хуннянь, Чжан Іда, «Краєвиди Юньнані»; Ян Хуннянь, «Квітка жасмину»; Моу Хонген, Лю Сяогенг, «Водяна курка», багато інших творів.

Репертуар Пекінського філармонічного хору представляє доволі широку палітру хорової музики різних

стилів і жанрів. Розглянувши список хорових творів, які виконує названий колектив, можна відзначити не тільки опуси китайських композиторів або обробки фольклорних пісень, але й європейську хорову музику.

Аналіз попередніх досліджень. Естетично-виховні можливості репертуару хорового колективу, як джерела для виховання різнобічно розвиненої дитячої особистості, підкреслюють провідні хорові педагоги та музикознавці: І. Бермес [1], Н. Белік-Золотарьова [2], Л. Долинська [3], Ю. Іванова [4], Н. Кречко [5], С. Прокіпов [7], С. Савенко [8], Лінь Хай [6] Ян Хуннянь [9–12] та інші. У процесі дослідження було виявлено, що існує достатня кількість наукової літератури, де розглянуті проблеми підбору та формування репертуару в дитячому хорі, його великий виховний і навчальний потенціал у дитячому хоровому виконавстві, але жанрово-стильовий аспект репертуару Пекінського філармонічного хору та систематизація репертуарних творів за жанрами та стилями залишились поза увагою досліджень у науковому колі України та Китаю. З огляду на цей факт, звернення до обраної теми є актуальним і практично обґрунтованим.

Мета дослідження полягає у вивченні та систематизації в жанрово-стильовому аспекті репертуару Пекінського філармонічного хору 80–90-х рр. ХХ ст.

Дослідження базується на поєднанні музикознавчого та системного методів, за допомогою яких здійснюється окреслення репертуарного спектра хорового колективу.

Результати. Засновником і керівником хору Пекінської філармонії був знаний диригент і хоровий педагог, професор диригентського відділу Центральної музичної консерваторії, художній керівник Китайського дитячого хору Національного симфонічного оркестру Китаю, засновник Пекінської філармонії, диригент Молодіжного хору Центральної музичної консерваторії, художній керівник Симфонічного оркестру Куньмін, заступник голови Міжнародного товариства дитячого хорового та виконавського мистецтва Ян Хуннянь. Він був керівником названого хорового колективу із днів його заснування (1983 р.) до останніх років свого життя (2020 р.). Натепер хор Пекінської консерваторії успішно продовжує закладені його засновником виконавські традиції й естетично-виховну мету – прищеплення естетичного смаку засобами хорового мистецтва.

Ян Хуннянь за тридцять сім років роботи з хором Пекінської філармонії сформував «еталон» виконавського стилю та напрями творчої діяльності колективу, сприяв удосконаленню його мистецького рівня, розширив жанрово-стильову палітру репертуару хору перлинами китайської та західноєвропейської хорової музики, власними обробками народних пісень і загальноновизнаних музичних шедеврів, репрезентував дитяче хорове мистецтво Китаю в різних країнах (Італія, Угорщина, Корея, Туреччина, Ізраїль, Фінляндія й інші).

Ян Хуннянь першим у Китаї теоретично узагальнив і систематизував свій практичний досвід у царині хорового мистецтва у ґрунтовних дослідженнях: «Наука навчання дитячого хору» [11], «Робота з хором» [12].

Як компетентний диригент і досвідчений хоровий педагог Ян Хуннянь досконало знав тонкощі роботи в галузі своєї діяльності та розумів важливу роль репертуарних збірок у розвитку хорових колективів. Він є укладачем нотних збірок «Вибрані китайські та зарубіжні дитячі хори» [9], «Збірник співу молоді та жіночого хору» [10]. У збірках представлені різноманітні за тематикою та рівнем складності хорові твори, які становлять репертуар Пекінського філармонічного хору. Підбираючи матеріал, Ян Хуннянь звертав увагу на те, щоб репертуарний список дитячого хору відповідав виконавським можливостям і творчому потенціалу юних співаків. Названі нотні видання були важливим підсумком плідної й успішної творчої діяльності Пекінського філармонічного хору під орудою Яна Хунняня.

Аналіз творчої діяльності Пекінського філармонічного хору дає можливість дійти висновку, що він наслідуює універсальні традиції академічної манери співу та поєднує їх із національними співацькими традиціями, репрезентуючи оригінальні сценічні рішення драматургії виконуваних хорових творів. У цьому плані типова репертуарна спрямованість названого хору. Вона поділяється на шість напрямів:

- 1) хорові п'єси а cappella китайської та європейської музики;
- 2) обробки народних пісень для хору а cappella та із супроводом;
- 3) концертно-духовні твори із супроводом і а cappella;
- 4) світські хорові твори із супроводом;
- 5) аранжування вокальних творів, шкільні пісні;
- 6) аранжування інструментальних творів.

Такий широкий спектр репертуарного напрямку Пекінського філармонічного хору є важливим джере-

лом формування виконавського стилю та репрезентує досить високий рівень виконавського мистецтва колективу.

Проведений огляд дозволяє згрупувати репертуар Пекінського філармонічного хору за період 80–90-х рр. XX ст. у відповідну таблицю з розподілом за жанровими пріоритетами (Таблиця 1).

Аналіз репертуару Пекінського філармонічного хору показав, що одним із його важливих пластів є обробки народних пісень, які майстерно зроблені композиторами та хоровими диригентами (Ян Ваньянь, Ян Хуннянь, Ін Джу, Аодзі Йокояма, Наодзумі Ямамото). Вони приваблюють своєю жанровою різноманітністю та безпосередніми, живими образними текстами. Народні пісні виконують виховну функцію, розширюють кругозір дітей, формують їхнє позитивне світовідчуття. Будучи однією з найбільших цінностей багатовікової народної культури, народні пісні поетично привабливі та задушевні, вони глибоко проникають у внутрішній світ людини та здатні вплинути на духовне життя дітей.

Популярним напрямом у репертуарі Пекінського філармонічного хору є західноєвропейська духовна хорова музика. Через необхідність і важливість ознайомлення дітей із класичною спадщиною західноєвропейської музики в репертуарі хору Пекінської консерваторії є твори композиторів епохи Відродження (О. Лассо), музика бароко (І.С. Бах), Віденської класики (В.А. Моцарт), романтизму (Ф. Шуберт, Р. Шуман) тощо. Хорові твори відрізняються і за рівнем складності, і за своїми масштабами, але вони всі цікаві, змістовні, красиві, усі служать співочому та загальному музичному розвитку дітей.

Не менш важливими в репертуарі колективу є твори композиторів XX ст. (Е.Л. Веббер, Дж. Гершвін, А. Есте-

Таблиця 1

№	Жанр	Назва твору й автор
1.	Хорові п'єси а cappella	«Луна» О. Лассо; «Heidenröslein» Р. Шумана; «Sing of Spring» Дж. Гершвіна; «Вісім коней» Се Енкбая; «Сутінкова пісня», «На вершині пагорба» З. Кодай.
2.	Обробки народних пісень для хору а cappella та із супроводом	Китайська народна пісня «Квітка жасмину»; монгольська народна пісня «Пастораль»; шандунська народна пісня «Квітова жаба»; обробки англійських колядок «Jingle Bells Through the Ages», «We Wish You a Merry Christmas»; обробки неаполітанських народних пісень «Funicula», «Tiritomba», «Marechiaro»; обробки американських народних пісень «Shenanboah», «Down in the Valley», «I bought me a cat», «Simple gifts»; обробки мексиканських народних пісень «La cucaracha», «La Bamba»; обробка канадської народної пісні «Ah! si mon moine voulait danser»; обробка філіппінської народної пісні «Kaming Mag Ma Ni»; обробки єврейських народних пісень «Ya Ba Bom», «Hava Nageela».
3.	Духовні твори із супроводом та а cappella	Ц. Франк, «Pavane angelicus»; Й.С. Бах – Ш. Гуно, «Ave Maria»; В.А. Моцарт, «Alleluia»; Ф. Шуберт, «Ave Maria»; Е. Агилар, «Psalm 150»; М. Хайд, «Ave Maria»; Е.Л. Веббер, «Pie Jesu» з реквієму. Спірічуели: «The Battle of Jericho», «Deep river», «Elijah Rock», «The battle of Jericho», «Jingle bells through the ages».
4.	Хорові твори із супроводом	«Три ескізи», Дай Юу; «Прогулянка снігом у пошуках квітучої сливи», Хуан Цзи; «Auf dem Wasser zu singen», «Heidenröslein», Ф. Шуберт; «Весняний світанок», Мен Хаорань, Сюй Цзяньцян; «Красиви Юньнани», Ян Хуннянь, Чжан Іда; «Квітка жасмину», Ян Хуннянь; Моу Хонген, Лю Сюгенг; «Водяна курка», «Уссурийська баркарола» в аранжуванні Ван Юньцай і Гуо Сонг; «String in the earth and air», Г.Флемінг; «Sing of spring», Дж. Гершвін.
5.	Аранжування вокальних творів, шкільні пісні	«An der schönen, blauen Donau», «Полька Трик-трак», Р. Штраус; «Als die alte Mutter», А. Дворжак; «I Bought Me a Cat», «Ching-A-Ring Chaw», А. Копленд; «Mata del Anima Sola», А. Есепес; «It's a small world», Р.М. Шерман; «Over the rainbow», Г. Арлен; «We are the World», М. Джексон, Л. Піч; «Pueblito, mi pueblito», Ф. Сільва; «Pueblito para la madre», О. Гуалані; «Alma del Huila», «Rio Neiva», А. Осоріо; «Negro bembon», «Mata del Anima Sola», Е. Готнет; «Bengawan Solo», Келсанг; «Прощання», Дж. Одвей.
6.	Аранжування інструментальних творів	«Adagio», С. Барбер; «Clair de Lune», К. Дебюссі; «Танок із шаблями», А. Хачатурян.

вес, Е. Агилар, З. Кодай та інші), які зумовлюють деякі виконавські труднощі та потребують освоєння сучасної музичної мови. Різні за музичною мовою, стилістикою, жанрами хорові твори дають уявлення про сучасну дитячу хорову творчість, про можливості дитячого хору та про сучасну хорову музику.

У репертуарі хору представлено джазову музику. Виразна мелодія, незвичайна пряна гармонія, гострий ритм і неповторне почуття свінгу – характерні для цього стильового напрямку. Серед хорової музики джазового напрямку дуже популярні спіричуели. Спіричуели – це духовні пісні афроамериканців, що виникли у США у другій половині XVIII ст. внаслідок звернення негрів до християнства, тому основні теми спіричуелів – здобуття свободи, дарованої християнською вірою.

Також у репертуарі колективу присутня естрадна музика. Це сприяє прищепленню дітям смаку до гарної естради, умінню відрізнати професійну музику від так званої «попси».

Репертуар хору Пекінської консерваторії характеризується прикладами хорової музики різних стильових напрямів: академічного (епоха Відродження, епоха Бароко, Віденська класика, романтизм, музика XX ст.), народного (обробки пісень китайського, монгольського, англійського, неаполітанського, американського, канадського, єврейського, мексиканського, філіппінського пісенного фольклору), джазового (спіричуели), естрадного.

Висновки. Жанрово-стильова панорама хорової музики в репертуарі Пекінського філармонічного хору простягається від світської старовинної хорової музики епохи Відродження до сучасних багатоголосних хорових опусів. Найбільш затребуваними у слухацькій аудиторії є твори таких композиторів, як:

О. Лассо, Й.С. Бах, В.А. Моцарт, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Р. Штраус, А. Дворжак, А. Копленд, Е.Л. Веббер, Ці Дан Юнань, Ян Хуннянь, Ін Джу, Мен Хаорань, Сюй Цзяньцян, Ян Хуннянь, Чжан Іда, Моу Хонген, Лю Сяогенг, Ван Юньцай та інші. Вивчення репертуару даного хорового колективу дало можливість констатувати, що твори вирізняються високим ідейно-художнім рівнем; характеризуються широким тематичним діапазоном; жанровою та стильовою різноманітністю. Репертуар Пекінського філармонічного хору є показовим щодо тенденції всебічного синтезу (історичних пластів, жанрових і культурних парадигм) у хоровому мистецтві останньої чверті XX ст.

Репертуарна палітра Пекінського філармонічного хору охоплює громадські, морально-етичні ідеали, звернення до питань історії та філософії, – усе це має велике значення в утвердженні вічних морально-етичних цінностей у сучасному культурному просторі. Панорамний огляд хорового репертуару зnanого колективу репрезентує феномен мистецького діалогу в культурному середовищі сьогодення.

Наукова новизна полягає у здійсненні першого аналізу репертуару Пекінського філармонічного хору; у визначенні жанрово-стильових пріоритетів репертуарної політики названого хорового колективу; систематизації репертуарних творів за жанрами та стилями.

Перспективи подальших досліджень обраної тематики вбачаємо в аналізі творчості Пекінського філармонічного хору з метою виявлення інноваційних прикмет і тенденцій сучасного дитячого хорового виконавства. Представлені матеріали та результати даної статті сприятимуть формуванню нового поля для роздумів над питаннями розвитку дитячого хорового виконавства в Китаї.

Література:

1. Бермес І. Репертуар дитячого хору як педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2015. № 9 (128). С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_9_5.
2. Белік-Золотарьова Н. Хорове виконавство як категорія сучасного українського інтегрованого хорознавства. *Аспекти історичного музикознавства*. Харків : ХНУМ, 2023. Вип. XXXI (31). С. 191–209.
3. Долинська Л. Дитячий хор як виконавський феномен в жанровій системі музичного мистецтва. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія «Музичне мистецтво». Київ, 2018. № 2. С. 80–93.
4. Іванова Ю. Синергія інтонування та емоцій у дитячому хоровому виконавстві. *Культура України*. Харків, 2021. Вип. 75. С. 115–119.
5. Кречко Н. Характерні ознаки репертуарної політики академічних хорових колективів України в контексті розвитку вітчизняної хорової культури другої половини XX ст. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 284–289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_67.
6. Лінь Хай. Традиції та сучасні тенденції розвитку вокально-хорової школи Китаю. *Педагогіка вищої середньої школи. 16. Спеціальний випуск: мистецько-педагогічна освіта (теорія, методи, технології)*. Кривий Ріг, 2006. Ч. 1. С. 265–271.
7. Прокопов С. Проблеми репертуару дитячих хорових колективів на сучасному етапі. *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка*. Харків, 2008. № 1. С. 246–253.
8. Савенко С. Конкурсно-фестивальні форми в хоровій творчості: традиційні моделі та сучасні тенденції : дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.03. Одеса, 2021. 224 с.
9. Ян Хуннянь. Вибрані китайські та зарубіжні дитячі хори : збірник співу молоді та жіночого хору Китайського симфонічного оркестру. Т. 1. Пекін : People's Music, 2004. 237 с.
10. Ян Хуннянь. Збірник співу молоді та жіночого хору Китайського симфонічного оркестру. Т. 1. Пекін : Народне музичне видавництво, 2005. 382 с.
11. Ян Хуннянь. Наука навчання дитячого хору. Пекін : Народне музичне видавництво, 2002. 378 с.
12. Ян Хуннянь. Робота з хором. Т. 1–2. Пекін : Центральна консерваторія музичної преси, 2008. 910 с.

References:

1. Bermes, I. (2015). Repertuar dytiachoho khoru yak pedahohichna problema [Children's choir repertoire as a pedagogical problem]. *Molod i rynok*. № 9 (128). S. 15–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_9_5 [in Ukrainian].
2. Byelik-Zolotaryova, N. (2023). Khorove vykonavstvo yak katehoriia suchasnoho ukrainskoho intehrovanoho khoroznavstva [Choral performance as a category of modern Ukrainian integrated choral studies]. *Aspekti istorichnogo muzikoznavstva*, 31 (31), 184–206 [in Ukrainian].
3. Dolynska, L. Dytiachyi khor yak vykonavskiy fenomen v zhanrovii systemi muzychnoho mystetstva [Children's choir as a performance phenomenon in the genre system of musical art]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya "Muzychne mystetstvo"*. Kyiv, 2018. № 2. S. 80–93 [in Ukrainian].
4. Ivanova, Yu. Synerhiia intonuvannia ta emotsii u dytiachomu khorovomu vykonavstvi [Synergy of intonation and emotions in children's choral performance]. *Kultura Ukrainy*. Kharkiv, 2021. Vyp. 75. S. 115–119 [in Ukrainian].
5. Krechko, N. Kharakterni oznaky repertuarnoi polityky akademichnykh khorovykh kolektyviv Ukrainy v konteksti rozvytku vitchyznianoï khorovoi kultury druhoi polovyny XX stolittia [Characteristic features of the repertoire policy of academic choral groups of Ukraine in the context of the development of the national choral culture of the second half of the 20'th century]. *Molodyi vchenyi*, 2017. № 10 (50). S. 284–289. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_67 [in Ukrainian].
6. Lin Khai. Tradytsii ta suchasni tendentsii rozvytku vokalno-khorovoi shkoly Kytaiu [Traditions and modern trends in the development of the vocal and choral school of China]. *Pedahohika vyshchoi serednoi shkoly*, 16 (Spetsialnyi vypusk: Mystetsko-pedahohichna osvita (teoriia, metody, tekhnolohii). Kryvyi Rih, 2006. Ch. 1. S. 265–271 [in Ukrainian].
7. Prokopov, S. Problemy repertuaru dytiachykh khorovykh kolektyviv na suchasnomu etapi [Problems of the repertoire of children's choirs at the modern stage]. *Problemy suchasnosti: kultura, mystetstvo, pedahohika*. Kharkiv, 2008. № 1. S. 246–253 [in Ukrainian].
8. Savenko, S. Konkursno-festyvalni formy v khorovii tvorchosti: tradytsiini modeli ta suchasni tendentsii [Competition and festival forms in choral creativity: traditional models and modern trends]: dys. ... kand. mystetstvozn. : 17.00.03 "Muzychne mystetstvo". Odesa, 2021. 224 s. [in Ukrainian].
9. Yan Khunnyan' (2004). Vybrani kytays'ki ta zarubizhni dytyachi khory: Zbirnyk spivu molodi ta zhinochoho khoru Kytays'koho symfonichnoho orkestru [Selected Chinese and Foreign Children's Choirs: A Collection of Youth and Women's Choirs of the China Symphony Orchestra]. Tom 1. Pekin: Vydavnytstvo People's Music [in Chinese].
10. Yan Khunnyan' (2005). Zbirnyk spivu molodi ta zhinochoho khoru Kytays'koho symfonichnoho orkestru [Collection of singing of the youth and women's choir of the Chinese Symphony Orchestra]. Tom 1. Pekin: Narodne muzychne vydavnytstvo, 1 [in Chinese].
11. Yan Khunnyan' (2002). Nauka navchannia dytyachoho khoru [The science of training a children's choir]. Pekin: Narodne muzychne vydavnytstvo [in Chinese].
12. Yan Khunnyan' (2008). Robota z khorom [Work with the choir]. Tom 1–2. Pekin: Tsentral'na konservatoriya muzychnoyi presy [in Chinese].